

Než přistoupíme k poznání, musíme podle Francise Bacona „vyčistit zrcadlo“. Jan Hlaváč tak činí v první kapitole své avizované studie Karel Marx a jeho nauka s velikou důkladností, aby pokud možno vyloučil klamně, deformované obrazy. Zde se seznámíme s tím, z jakých úhlů na dané téma sám nazírá. Jen tak bude možné zjistit, zda je z těchto míst zkoumaný předmět opravdu ostrý.

1. Východiska této práce

Cílem této práce je zhodnocení Marxova díla. Zde je třeba uvést, že nejsem Marxovým vyznavačem, tudíž vycházím z jiných filosoficko-metodologických východisek.

Přiznávám se, že můj duchovní vývoj v zásadě v hrubých rysech skončil již někde na gymnáziu, kde jsem se přihlásil ke starořecké kalokagathii 1], kterou jsem pochopil jako harmonický rozvoj tělesných a duševních sil, doplněnou o zásadu logického pozitivisty Ludwiga Wittgensteina (1889-1951): „Mluv logicky nebo mlč“ 2]. Pokud jsem od této linie odbočil a hledal v různých sférách i nadále, ukázalo se, že toto hledání, pokud nedoplňovalo předchozí zjištěné, ukázalo se být často nadbytečné, zavádějící.

To se týká zvláště mých setkání s asijskými filosofiemi a náboženstvími, od kterého jsem si původně sliboval více. Nyní si z nich při zpětném pohledu nejvíce i přes jejich nadměrnou složitost a poplatnost víře v převtělování duší cením indické systémy sánkhja, vaišéšika a njája 3], čínský taoismus připomínající řeckou kynickou a stoickou filosofii 4] a se sv. Tomášem Akvinským někdy srovnávaný neokonfucianismus Ču Siho (Zhu Xi; 1130-1200) 5]. Nicméně si nelze nevšimnout toho, že čínská filosofie se vyznačovala nižším stupněm propracovanosti ve srovnání se starořeckou a tedy i západoevropskou filosofií.

Samozřejmě jsem se setkal i se západním křesťanstvím, pocházel jsem z nekatolického prostředí, takže mi byl blízký Martin Luther s jeho požadavkem „pouhé víry“ (sola fide) 6], ke které se může věřící volně a svobodně dopracovat a Jan Kalvín se svým pojetím Boží spásy, podle něhož se spasení projevuje u vyvoleného už v během jeho života společenskými a tedy i pracovními a podnikatelskými úspěchy 7].

Daleko složitější byl můj vztah ke katolictví, který byl zpočátku odmítavý, měl jsem nechuť k církevním ornátům a nesnášel jsem kadidlo, pro jejich pobožnůstkářství jsem považoval katolíky zpočátku za notorické zbedněnce a zaostalce. Když jsem se potom setkal s učením aristotelika sv. Tomáše Akvinského a jeho následovníků zvláště z řad novoscholastiků a

novotomistů, změnil jsem tento názor, pochopil jsem, že katolické církve má jednak své pojetí víry a kultu pro jednoduché lidi, které může mít podobu mariánského kultu nebo uctívání ostatků světců, jak je provozují nevzdělané a pověřivé venkovské ženy a ve svatém Tomáši Akvinském v jeho filosofickém systému pak pojetí pro velmi náročné věřící. U Tomáše Akvinského mě zaujalo jeho pojetí víry, podle níž se buď člověk k ní dopravává rozumem, který postupuje induktivní metodou nebo se deduktivní cestou ztotožňuje s obsahem zjevení, věří v něj. 8]

Buď jak buď, jak protestantismus tak katolicismus mají svoji stinnou stránku v tom, že oba směry předpokládají víru v posmrtný život duše. Pokud v ní člověk nevěří, stává se i učení o spáse pro něho bezpředmětným. Tuto omezenost tradičního monoteistického náboženství ovšem oslabuje chápání Boha jako „toho, který je“, jehož odrazem je „logos“, se kterým se setkáváme např. na přelomu letopočtu u představitele sekty nazarénů Jana Křtitele a které můžeme chápat jako popření nerozumných, iracionálních chápání božství. 9]

Ohlédl jsem se nicméně také po Bohu jinde, v náboženstvích a filosofiích, které postrádají kategorický požadavek „v jednoho Boha věřit budeš!“, víru v nesmrtelnost duše a posmrtný život atp. Upoutalo mě ponejprv Hérakleitovo a také stoické pojetí řádu (logos) 10] a Anaxágorův rozum (nús) 11] vládnoucí světem.

Zaujalo mě Platónovo pojetí jednoho Boha jako dobra, něčeho co člověku prospívá a co je zároveň krásným, které jsem pojímal zároveň jako mithraistický nesmiřitelný boj proti zlu mající svoji obdobu v pozdně římském kultu neporazitelného Slunce (Sol invictus)jsoucího vlastně jednou z podob nejvyššího boha Iova (Iuppiter). 12]

Oslovil mě i Aristotelés se svým pojetím Boha coby „prvního hybatele“ 13] tedy první příčiny světa mající svoji obdobu v pojetí Johanna Gottfrieda Herdera považujícího Boha za „kořen všech věcí“... 14]

Nicméně mohu říci, že otázka Boha mě nevzrušuje, že si myslím, že ten, kdo v něho nevěří je na tom stejně jako věřící, ba dokonce, že skeptik je na tom lépe než ten, jehož víra je nerozumná a vede ho k nerozumnému konání.

Filosoficky navazují na řeckou filosofii, její pojmosloví, logiku a systematizaci oblastí poznání, kde se jasně odlišila od dosavadního bájesloví, z přírodních systémů Milétské školy, Anaximandrova (610-546) pojetí koloběhu světa jako vylučování protiv15), Anaximénova (585-528 nebo 524) pojetí světa coby procesů zředování a zhušťování 16], matematiky a astronomie Pýthagorejců 17], Hérakleitovy (540-480) dialektiky pojímající svět jako boj protikladů na základě vesmírného řádu-logu 18], Anaxágorova (510-428) pojetí rozumu (Nús)a kmitajících polarizovaných částic (spermata). 19]

U Xenofana z Kolofónu (mezi 570-470), kterého si spolu s Hérakleitem a Anaxágorou z před Sokratiků nejvíce cením, mě zaujala kritika tradičního náboženství a pojetí světa jako všejednoty, světa, který člověk postupně poznává a vypracovává si v něm nové podoby bytí, chování a jednání a stává se tak tvůrcem svého dalšího vývoje a pokroku. Xenofanés se tím

stal předchůdcem evolucionistického pojetí pokroku novopozitivistické teorie poznání, jak to vidí její představitel Karl Raimund Popper. 20]

U Empedokla (490-430) mi nemohlo uniknout jeho pojetí světa v protikladech navazující na Hérakleita a předjímající novodobé Freudovo pojetí, které označil jako lásku (eros) a svár (vlastně smrt, řecky thanatos). 21]

U Démokrita (asi 460-370) mě ani tak nezaujal jeho spekulativní atomismus mající jen málo společného se světem atomů, jak je zná novodobá věda, jako spíše jeho raně evolucionistické pojetí vývoje člověka předjímající novodobý evolucionismus. 22]

Sókrata (469-399) nelze opomenout pro jeho „porodnickou“ metodu vedení rozhovoru, pomocí kterého se má dosíci pravdy, jeho pojetí rozumu a jeho pojetí vnitřního hlasu (daimonion) a také pro význam, který měl na další vývoj západní filosofie. 23]

Nemohu obejít Platóna (427-347) coby významnou osobnost západní filosofie, už proto, že její další vývoj s jejím sporem mezi idealisty a materialisty a realisty a nominalisty se mi jeví – poněkud zjednodušeně řečeno – jako sbírka komentářů k Platónovi, jeho sporného pojetí duše a hmoty, obecniny a jednotliviny. Za obzvláště zdařilé a podnětné považuji Platónovo učení o anamnézi (anamnesis), vynořování se z paměti, rozpomenutí se, neboť existují pouze pravdy (doxa), které jsou obsaženy v duši od nepaměti. 24]

U Aristotela filosofa (384-322) uznávám hlavně jeho systematizace oblastí poznání, logiky, ontologického pojetí látky a tvaru, jeho koncepce entelechie (entelecheiá), což je pojem, kterým označuje vývoj živých organismů i člověka k nějakému vnitřně danému cíli, k druhově specifické dokonalosti. 25]

U stoiků si cením, že se přihlásili k sensualismu založeném na smyslovém vnímání, vytvořili teorii poznání založenou na „kataleptických“ představách, otiscích vnějšího světa získaných pomocí smyslů, jejich učení o mravnosti, méně už toho, že na druhé straně příliš podléhali astrologii a úvahám o zániku světa v očištném ohni. 26]

Z Platónových následovníků mě zaujal zvláště židovský myslitel Fílón Alexandrijský (zhruba 20 př.n.l. až 50 n.l.), zvláště pak jeho schéma vývoje nápadně připomínající Marxe: Člověk podle něho žil původně v souladu s Bohem, s božskou přirozeností, pak se tomuto stavu však vzdálil, upadl do sobeckého individualistického materialismu, jemuž se ale snaží uniknout, obnovit původní božskou jednotu. 27]

Z novoplatoniků nemohu opomenout Plótína (264-70) s jeho pojetím vynořování se – emanace – veškerenstva z božského Jedna, které poněkud připomíná novodobé pojetí vzniku vesmíru 28], v souvislosti s touto prací zde ale zvláště připomínám dialektické pojetí Proklova (412-85) připomínající novodobou dialektiku, podle něhož se rozlišuje: (1) To, co se vytváří, je vytvářejícímu podobno i nepodobno, zůstává v něm obsaženo, (2) vystupuje z něho a (3) znovu se k němu vrací. 29]

Podotýkám ovšem znovu: Dialektika navazující na Hérakleita tak jak jí pojímala klasická německá filosofie a také Marx, může představovat nejširší rámec poznání, pokud jde o bližší vysvětlení jednotlivých dílčích jevů, ji nepovažuji za příliš přínosnou. Konkrétní jev je třeba rozebrat a rozpitvat s přihlédnutím k funkcím jednotlivých jeho částí a jejich významu. Zaklínání se při tom dialektikou může být přitom často zavádějící...

Z raně středověkých myslitelů mě zaujal se svým pozoruhodným výkladem všehomíra a jeho řádu zvláště novoplatonik dialektik Jan Scotus Eriugena (815-877), který se svým pozoruhodným novoplatónským systémem jaksi nezapadá do běžné představy o temném raném středověku. Podle něho existuje (1) Bůh jako příroda nestvořená a tvořící, (2) příroda stvořená a zároveň tvořící, (3) příroda stvořená a netvořící a (4) jako příroda nestvořená a netvořící. 30]

Z pozdějších novoplatoniků pak stojí za zmínku Němci Mistr Eckhart (též Ekehart nebo Ekkehard; 1260-1327) se svým pojetím božské emanace a cesty člověka k Bohu 31], Mikuláš Kusánský (1401-64) se svým pojetím Boha a vesmíru uspořádaného podle matematických a geometrických zákonů 32] a pozdně renesanční německý myslitel Jakob Böhme (1575-1624), zhořelecký švec s pojetím jednoty Boha a přírody, který je s ohledem na zaměření této práce zajímavý i tím, že ho měl v obzvláštní oblibě Karel Marx. 33]

Z dalších jinak zaměřených myslitelů stojí za zmínku dialektik Berengar z Toursu (999-1088) navazující na pozdně antického Boëthia (480-524/5) důsledně nadřazující autoritu rozumu autoritě písma 34] a jeho následovník Petr Abélard (1079-1142) stavějící poznání nad slepou vírou a požadující sladění víry a rozumu 35] a samozřejmě také aristotelici jako Robert Grosseteste (1175-1253) se svým pojetím světla jako podstaty světa připomínajícím poněkud novodobý obraz vesmíru a induktivní a deduktivní metody, 36] Roger Bacon (1214-94) coby průkopník moderní vědy a techniky 37] a zvláště pak racionalista sv. Tomáš Akvinský (1225-74), o němž se zmiňuji jinde.

Nicméně nemohu opomenout, že středověká filosofie se příliš utápěla v málo plodných sporech nominalistů a realistů jdoucích zpět až k Hérakleitovi a Platónovi o to, zda je důležitější jednotlivina či obecnina (Roscelinus versus Bernard z Clairveaux), zda má prvenství rozum či vůle (Tomáš Akvinský na jedné straně Jan Duns Scotus a William Ockham/Occam na straně druhé), do nekonečna řešila otázku vztahu rozumu a víry (Petr Abélard, Tomáš Akvinský a další). 38]

Pokud jde o vývoj filosofie od dob novověku, významní jsou zvláště myslitelé, kteří rozpracovali otázku metodologie systematické vědecké práce. K tomu lze podotknout, že velcí představitelé dosavadní evropské filosofie, jako byli Platón, Aristotelés a mnozí další, vynikli geniálními postřehy a náhledy ohledně podstaty jsoucna a uspořádání světa, k systematické a metodické poznávací činnosti se nedopracovali a totéž platí o orientálních filosofích indické a čínské. Tento přístup novověké evropské racionalistické a empirické (sensualistické) filosofie byl tedy něčím novým, světoborným.

Vycházím z učení anglického myslitele Francise Bacona (1561-1626), z jeho metodologie

kladoucí důraz na zkušenost a induktivní metodu a na učení o idolech: Na základě (1) idolu lidského rodu (idola tribus) je člověk při vnímání světa nutně omezen svými druhovými možnostmi vnímat svět, na základě (2) idolu jeskyně (idola specus) jsou lidé odlišní, vyrostli na jiném místě v jiné době a jiném prostředí a proto i jinak vnímají svět. Na základě (3) idolu tržiště (idola fori) lidé užívají jazyk nepřesně, neexistuje jednotné chápání pojmů, kterými se vykládá svět, na základě (4) idolu divadla (idola theatri) lidé vytvořili bezpočet nauk, jejichž přínos, pokud jde o poznání světa, je sporný, protože často brali za bernou minci určitá východiska, která si už dále neověřovali. 39]

Dále čerpám z metodologie racionalistického směru Reného Descartesa 1596-1650, z jeho pojetí, kde navázal na stoiky, kdy chce (1) přijímat jen to, co se samo představuje tak jasně a zřetelně, že o tom není třeba pochybovat, (2) každou otázku rozčlenit na co nejjednodušší části, které lze bezpečně poznat, (3) postupovat od jednoduchého ke složitému v pořadí, (4) sestavit úplné seznamy a obecné přehledy, aby bylo jisté, že jsme na nic nezapomněli. 40]

A samozřejmě nemohu opomenout užasného systematika holandského žida Benedikta (Barucha) Spinozu (1632-77) s jeho pojetím myšlenkových představ odpovídajících vnějšímu světu, s jeho pojetím substance coby jednoty Boha a světa, dvou hlavních atributů, kterými jsou prostor a myšlení, hmota a duch, tělo a duše 41], anglického sensualistu Johna Locke (1632-1704) tvrdícího, že není nic v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech 42] a jeho následovníky Thomase Berkeleyho (1685-1753) řešícího otázku možností lidského smyslového poznání 43] a Davida Humea (1711-1776) uvědomujícího si omezenost lidského rozumu. 44]

Z německého myšlení 17.-19.stol. si pro metodologický přínos cením více linie vedoucí od Friedricha Wilhelma Leibnize (též Leibnitz; 1648-1716) 45] přes Johanna Friedricha Herbarta (1776-1841) 46] k Bernardu Bolzanovi (1781-1848) 47] před dialektiky Wolffem 48], Fichtem 49], Schellingem 50] a Hegelem 51] navazující na Hérakleitovo dialektické pojetí světa, a to navzdory podivné nauce o monádách pocházející od Leibnize, která se potom objevuje v obměně u dalších z tří uvedených myslitelů. Toto rozebírat a dokazovat není ovšem cílem této práce.

Neopomím ovšem Immanuela Kanta (1724-1804) s jeho pojetím dialektiky, rozlišováním věcí apriori a aposteriori a jeho pojetí mravního imperativu. I když v jeho učení nevidím mnoho nového, považuji jej za poctivého myslitele, což se o takovém dialektikovi Hegelovi jednoznačně říci nedá. 52]

Za hlavní novodobé východisko považuji pozitivismus Augusta Comta (1798-1857) s jeho univerzální metodologií věd, která klade důraz na smyslové vnímání, zvláště pak na pozorování, pokus, srovnání a také na historickou metodu pozorující jev v časové rovině. 53]

Comtovská metodologie byla, pokud jde o společenské vědy, sice pozoruhodně změkčena ve svém domnělém fyzikalismu Wilhelmem Diltheyem (1833-1911), který, usiluje o spojení kantovského criticismu a pozitivismu, dělal přísný rozdíl mezi poznáním v přírodních vědách (Naturwissenschaften) kladoucích důraz na popisnou metodu a v humanitních oborech

(Geisteswissenschaften), kde je přínosná metoda porozumění, a některými novokantovci (Wilhelm Windelband a Heinrich Rickert). 54]

Nicméně v této souvislosti bych podotkl na obranu Comta, že Comte dostatečně odlišil metodologii ve společenských vědách už tím, že položil vedle ostatních základních metod (pozorování, pokus, srovnání) obzvláštní důraz na historickou metodu bádání plodnou ve společenských vědách.

Dále navazuji na logický pozitivismus Ludwiga Wittgensteina a novopositivismus (kritický racionalismus) Karla Raimunda Poppera (1902-94), v jehož metodologii ovšem nevidím příliš mnoho nového, spíše jde o neobvyklý netradiční způsob výkladu 55] a své místo vidím mezi novopositivismem Vídeňského kroužku a novokantovstvím, přihlížím i k fenomenologické metodě, jak ji pojímal Edmund Husserl (1859-1938) jako ve svých důsledcích zření podstaty, kde je návaznost na Francise Bacona patrná 56] a Max Scheler (1874-1928) se svým rozlišováním rozumového poznání vnějšího hmotného světa a intuitivním nazíráním mravních hodnot. 57]

Pokud jde o společenské vědy, cením si prvotního přínosu starověké školy sofistů (Prótagorás z Abdér, asi 481-411 př. n. l., Gorgiás z Leontín; asi 483-375 př. n. l., dále Prodikos z Keu, Hippias z Elidy, Lykofrón, Kalliklés, Antifón či Kratylos) 58], která otevřela rozporuplnou a nikdy nedořešenou otázku přirozeného práva, či, chcete-li, přirozených práv, Xenofanova (asi 570-470) a Demokritova (přibližně 460 - 370 př. n. l.) raného pojetí lidského evolucionismu, 59] především pak Aristotelova pojetí člověka coby společenského tvora (zoón politikón), které dělá z Aristotela díky jeho přístupu předchůdce novodobé sociologie, 60] dále pak Platónova a Aristotelova pokusu o systematizaci politických zřízení, z kterého je možno dobře vycházet i nyní.

Za zmínku - už s ohledem na zaměření této práce- stojí i pojetí sociální orientace, se kterým se setkáváme na rozhraní starověku a středověku u křesťanského novoplatonika sv. Augustina (354-430) obsažené v jeho nauce o státu Božím a státu světském (Civitas Dei versus Civitas terraena) už proto, že má mnoho společného s pojetím Marxe a marxistů: Sv. Augustin totiž rozlišoval mezi lidmi, kteří sledují mrzké nízké pozemské cíle, jako je bohatství a společenský úspěch a těmi, jejichž osobní život a jednání je v souladu s Bohem. Přemýšlel jsem dlouho o pojetí „maloměšťáctví“, které měli komunisté zvláště v oblibě. Nejspíše si ho vypůjčili u svatého Augustina. 61]

Ze středověkých sociálních myslitelů si cením zvláště sv. Tomáše Akvinského (1225-74) s jeho pojetím státu a jeho úlohy, kontroly moci a mezinárodního práva a spravedlivé ceny, 62] ze kterého mohli vycházet Emmanuel Kant (1724-1804) 63] a John Rawls (1921-2002), 64] z osvícenského politického myšlení pojetí dělby moci podle Johna Locke (1632-1704) 65] a Charlese Louise de Montesquieu (1689-1755). 66]

Nelze ovšem opomenout ani myslitele zvláště pro člověka dnešní doby „kontroverzní“, sporné, jako je Niccolò Machiavelli (1469-1527) přísně rozlišující mezi mravností běžnou občanskou vycházející z křesťanství a mravností politickou, podle níž je dobré pouze to, co

slouží dobytí, udržení a upevnění moci 67] a Thomas Hobbes se svým pojetím špatné lidské přirozenosti (homo homini lupus) a úlohy silného státu. 68]

Z národohospodářských nauk považuji za základ učení Adama Smithe (1723-90) o zákonech trhu a jejich působení, 69] které doplnili nověji John Maynard Keynes (1883-1946) stanovením úlohy státu v hospodářském životě 70] a svým pojetím monetarismu hlavní představitel Chicagské ekonomické školy Milton Friedman (1912-2006). 71]

Dále bych neopomněl teorii mezního užitku, kterou rozvíjela Rakouská škola, ke které patřil Carl Menger (1840-1921), Friedrich von Wieser (1851-1926), Eugen von Böhm-Bawerk (1851-1914), František Čuhel (1862-1914), Ludwig von Mises (1881-1973), Friedrich August von Hayek (1899-1992) atd. a další myslitelé jako Němec Hermann Heinrich Gossens (1810-58), Francouz Léon Walras (1834-1910) či Angličan William Stanley Jevons (1835-82) a která poukázala na to, že cenu zboží nelze jednostranně pojímat jen jako cenu práce obsažené v něm. Význam teorie mezního užitku, jejíž závěry vyznívají pro Marxe a marxisty velmi nepříznivě, je ve společenských vědách ve vztahu k předchozím národohospodářským teoriím srovnáván se vztahem Einsteinovy teorie relativity ke koncepci gravitace Isaaka Newtona (1643-1727). 72]

Pokud jde o sociologii, tedy přesněji řečeno makrosociologii, která má s ohledem na cíl této práce význam a představuje ve vztahu k Marxovi hlavní metodologické východisko mé práce, vycházím hlavně ze třech myslitelů, jejichž životní dráha už je ukončena, z Augusta Comtea, Herberta Spencera a Talcotta Parsonse, z nejnovějších ivých směrů pak mám nejbliž k sociobiologii.

Pokud jde o Comta (Auguste Comte, 1797-1856), vycházím z jeho pojetí sociologie jako nauky o společnosti a společenských podobách lidského soužití, z jeho pojetí společnosti jako celku propojeného procesy dělby práce, z jeho pojetí sociologie shánějící důležité objektivní vědecky doložené informace o rámcové společnosti zvláště o jejich stinných stránkách, sociologie metodologicky nacházející se v blízkosti statistiky kladoucí nicméně důraz na historický vývoj sociálních jevů (sociální dynamiku), kterým se výrazně odlišuje od věd přírodních. 73]

Vycházím dále z Herberta Spencera (1820-1903), který svým pojetím organicismu a evolucionismu, vývoje jako narůstající strukturální společenské diferenciaci a integrace atd. na vázal na pojetí Comteovy dynamiky a statiky. 74] V souvislosti se Spencerem a jeho evolucionismem musím zmínit ovšem ještě Morganův evolucionismus (Lewis Henry Morgan, 1818-81), jeho pojetí a utřídění technického a společenského vývoje. 75]

Americký strukturální funkcionalista Talcott Parsons (1902-1979), jehož předchůdci byli Polák Bronislaw Malinowski (1884-1942) a Angličan Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955), přišel s novým celistvým systémem společnosti, který pojímal jako dynamický celek složený z jednotlivých společenských funkcí a struktur. 76]

Pokud jde o nedávno vzniklou sociobiologii (Edward Osborne Wilson, nar. 1929; Richard

Dawkins, nar. 1940, Irenäus Eibl-Eibesfeldt, nar. 1928, Desmond Morris, nar. 1929 atd.), cením si jí jednak proto, že odmítá do té doby v sociologii všeobecně uznávanou Durkheimovu dělicí čáru mezi sui generis společenskými vědami na jedné straně a psychologii, biologií, a ostatními vědami na straně druhé, ale i proto, že dnes představuje v akademických kruzích ve vyspělých západních zemích protiváhu velmi rozšířeného neomarxismu, jehož stoupenci jsou na sociobiologii alergičtí. 77]

Pokud jde o dalšího uznávaného velikána sociologie Emila Durkheima (1858-1917), je jistě pozoruhodné jeho pojetí kolektivního vědomí, pojetí anomie, jeho výklad náboženství atd. Na druhé straně tím, že Durkheim sociologii pojímal jako nauku o společenských jevech sui generis a vytyčil jasné dělicí hranice k psychologii a biologii, prostor pro badatele v této oblasti značně zúžil. Jeho hřích napravila až soudobá sociobiologie. 78]

Pokud jde o Maxe Webera (1864-1920), je můj vztah k němu poněkud rozporuplný. Cením si jeho pojetí racionality a chápající sociologie. Jeho pojetí ideálních typů je spolu s pojetím francouzského religionisty Georgese Dumezila (1898-1986), pokud jde o výklad dějinného vývoje, jedním z východisek mé práce. Uznávám jeho analýzu hierarchicky uspořádané organizace a byrokracie a typologii vládnutí, kde rozlišuje autoritu tradiční, charismatickou a legální. Na druhé straně považuji Weberovo pojetí úzkého sepětí eticko-náboženských a hospodářských jevů za nedostatečně podložené, přitažené za vlasy a i snadno vyvrátitelné. 79]

Z ostatních sociologů si cením uspořádání sociologie podle Tönniese. Ferdinand Tönnies (1855-1936) dělil sociologii na (1)čistou, (2) užitnou a (3) na empirickou čili sociografii. 80] Dále rozlišuje (1) společenské vztahy, (2) společenské celky a (3) společenské korporace.

Z ostatních sociologů mě ještě zaujalo být poněkud jednostranné Gumpłowiczovo (Ludwig Gumpłowicz, 1838-1909) sociálně-darwinistické pojetí vývoje, 81] Wardova (Lester Frank Ward, 1841-1913) systematizace sociologie, 82] Sumnerovo (William Graham Sumner, 1840-1910) pojetí vlastní a cizí skupiny (inner/out group), 83] psychologie davů ale i chápání člověka a společnosti jako ve své podstatě jen málo proměnlivých jsoucn podle Gustava Le Bona (1841-1931), 84] teorie elit podle Vilfreda Pareta (1848-1923) a dalších, 85] postřehy v dílech některých dalších myslitelů jako např. de Robertyho (Eugen Valentinovič de Roberty, 1843-1915) pojetí typů myšlení (1. analytické ve vědě, 2. syntetické ve filosofii, 3. symbolické v umění, 4. užitné v praktickém životě) 86] a pojetí evoluce násilí v dějinách Jacquese Novicowa (Jakov Aleksandrovič Novikov, 1849-1912), která směřuje od (1) fyziologického násilí končícího zabitím protivníka přes (2) hospodářské a (3) politické k (4) intelektuálnímu, při kterém vítězí ten, kdo má silnější argumenty. 87]

Stojí zde ještě za zmínku, že návod, jak přistupovat k Marxovi, mi dal méně známý německý sociolog pozitivistického zaměření Theodor Geiger (1891-1952), který doporučoval použít na některé sociálně-filosofické systémy, ve které se má věřit, uvádí konkrétně křesťanství a marxismus, metodu logické analýzy, která odhalí jejich slabiny. 88]

Poznámky:

- 1] Kalokagathia; Kalos kagathos.
- 2] Ludwig Wittgenstein; Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku : Svoboda-Libertas, 1993, 229 str.; V německém originále je: Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen.
- 3] Vaišéšika; Vaisheshika; Njája; Nyaya; Indická filosofie; Indian philosophy; Die Philosophie der Inder. Eine Einführung in ihre Geschichte und ihre Lehren. Kröner, Stuttgart 1949; Egon Bondy (Zbyněk Fišer), *Poznámky k dějinám filozofie sv. 1 (Indická filozofie)*. Vokno, Praha 1991.
- 4] Taoismus; Taoism; Egon Bondy (Zbyněk Fišer), *Poznámky k dějinám filozofie sv. 2 (Čínská filozofie)*. Vokno, Praha 1993
- 5] Neokonfucianismus; Ču Si; Neo-Confucianism; Zhu Xi; Egon Bondy (Zbyněk Fišer), *Poznámky k dějinám filozofie sv. 2 (Čínská filozofie)*. Vokno, Praha 1993.
- 6] Martin Luther; Martin Luther; Martin Luther.
- 7] Jan Kalvín; John Calvin.
- 8] Summa theologická; Tomáš Akvinský: *Suma theologická*. Olomouc: Krystal 2003.
- 9] Jan Křtitel; John the Baptist.
- 10] Logos; Logos; Hérakleitos; Heraclitus. Jaroslava Dudáková, *Místo logu v Hérakleitově a stoické filosofii, diplomová práce*, Brno, 2008.
- 11] Anaxagorás z Klazomen; Anaxagoras; Nús; Nous.
- 12] Dobro: Antická filosofie; Das Gute; Mitra.
- 13] Primum movens; Movers and unmoved movers.
- 14] Johann Gottfried Herder.
- 15] Anaximandros; Anaximandros z Milétu; Anaximander.
- 16] Anaximenés; Anaximenés z Milétu; Anaximenes of Miletus.
- 17] Pýthagorejci klasické doby; Pythagoreismus; Pythagoreanism.
- 18] Hérakleitos z Efesu.
- 19] Anaxagorás.
- 20] Xenofanés z Kolofónu; Xenofanés; Xenophanes.
- 21] Empedoklés: Očistná píseň; O podstatě světa [z řečtiny přeložil Jaroslav Pokorný]. Praha: Jan Pohořelý 1944; Empedoklés; Empedocles.
- 22] Démokritos; Démokritos; Democritus.
- 23] Sókratés: citáty; Sókratés: citáty; Sókratés; Socrates.
- 24] Platón; Plato; Plato: Meno; Platón: Menón; Platón: Faidon.
- 25] Aristotelés; Aristotle; Entelechie.
- 26] Stoicismus; Stoicism.
- 27] Filón Alexandrijský; Philo.
- 28] Novoplatonismus; Neoplatonism.
- 29] Proklos; Proclus; Proclus: Divine Truth;
- 30] Jan Scotus Eriugena; Johannes Scotus Eriugena; Jan Scotus Eriugena, *Homilie a Komentář k Janovu evangeliu*, přel. I. Zachová, Praha: Vyšehrad 2005.
- 31] Mistr Eckhart; Meister Eckhart; Meister Eckhart; Mistr Eckhart: Návod k vidoucímu životu; Mistr Eckhart: Boží přítomnost v člověku; Mistr Eckhart: Kázání o pannách; Mistr Eckhart: Traktát „O odloučenosti“.

- 32] Mikuláš Kusánský; Nicholas of Cusa; Des Cardinals und Bischofs Nicolaus von Cusa wichtigste Schriften.
- 33] Jakob Böhme; Jakob Böhme; Jakob Böhme.
- 34] Boëthius; Berengar of Tours; Boethius.
- 35] Pierre Abélard; Peter Abelard; Libera, Alain de. *Středověká filosofie*. Praha: Oikoymenh, 2001. Přel. M. Pokorný;
- 36] Robert Grosseteste; Robert Grosseteste.
- 37] Roger Bacon; Roger Bacon.
- 38] Středověká filosofie; Medieval philosophy; Realismus a nominalismus; Nominalism.
- 39] Francis Bacon; Francis Bacon; Idola tribus; Idola specus; Idola fori; Idola theatri.
- 40] René Descartes; René Descartes.

Odkazy budou průběžně doplňvány.